

**Ragvaldsbo 1:1
Sigtuna, 2009**

Anders Wikström

Rapport Arkeologisk utredning

Ragvaldsbo 1:1 Sigtuna, 2009

Anders Wikström

Sigtuna Museum

Stora Gatan 55
193 30 Sigtuna

sigtunamuseum@sigtuna.se
www.sigtunamuseum.se

Omslagsbild: Vy över utredningsområdet med kolonilotter i mitten av bilden och strax bakom dessa syns Ragvaldsbo gård. Bilden är tagen från söder.

Produktion: Sigtuna Museum

© Text: Anders Wikström
© Kartor: Sigtuna Museum om inget annat anges
© Foto: Sigtuna Museum om inget annat anges
© Form/layout: Jacques Vincent
Original: Anders Wikström

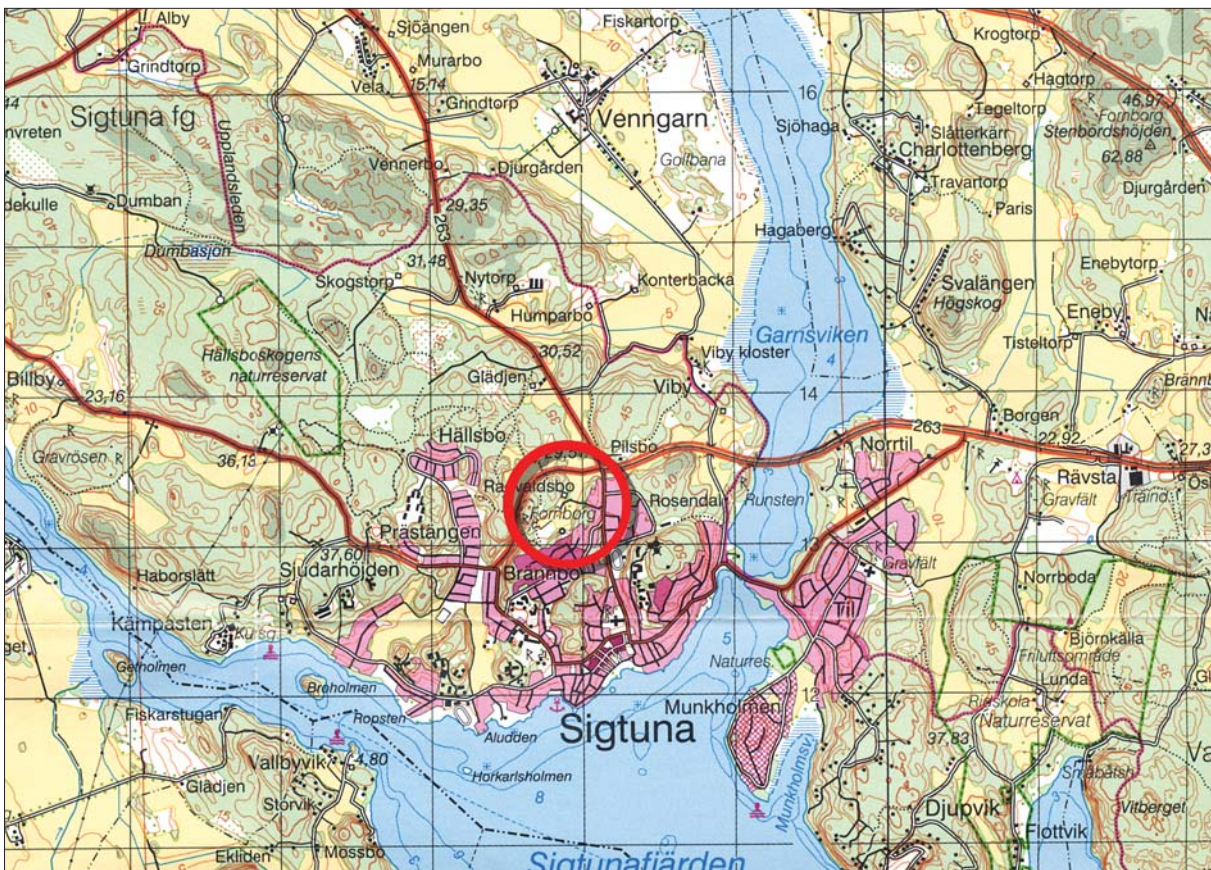
Tryck : Sigtuna Museum 2009

ISSN : 1401-4645
ISBN : 978-91-976468-9-5

Det är förbjudet att reproducera innehåll från boken i någon form, elektroniskt eller på papper eller på annat vis, utan inhämtad skriftlig tillåtelse från utgivaren.

Innehåll

Inledning och bakgrund	5
Metod och genomförande	5
Det kulturhistoriska landskapet	7
Utredningsresultat	11
Slutsatser och synpunkter	11
Referenser	12
Administrativa uppgifter	13
Bilaga: Registrerade fornlämningar	14

Figur 1
 Orienteringskarta med utredningsområdets placering i förhållande till Sigtuna.

Inledning

Med anledning av att Sigtuna kommun planerar för särskiltboende, seniorboende och kolonilotter inom delar av Ragvaldsbo 1:1 utförde Sigtuna museum (SMUV) en frivillig arkeologisk utredning i januari 2009. Länsstyrelsen ansåg inte att en arkeologisk utredning var nödvändig, men en utredning utfördes ändå enligt överenskommelse mellan Sigtuna museum och stadsbyggnadskontoret, Sigtuna kommun.

Den arkeologiska utredningen omfattade hela planområdet på ca 9 ha, vilken utgör delar av fastigheten Ragvaldsbo 1:1 som ägs av Sigtuna kommun. Området ligger strax norr om Sigtuna stad. Inom utredningsområdet finns inga

registrerade fornlämningar, men på höjden som kallas Trollberget strax västerut ligger en fornborg, RAÄ 80:1 (figur 1 och 2). Inom utredningsområdet ligger också gården Ragvaldsbo, vars ortnamn har medeltida anor.

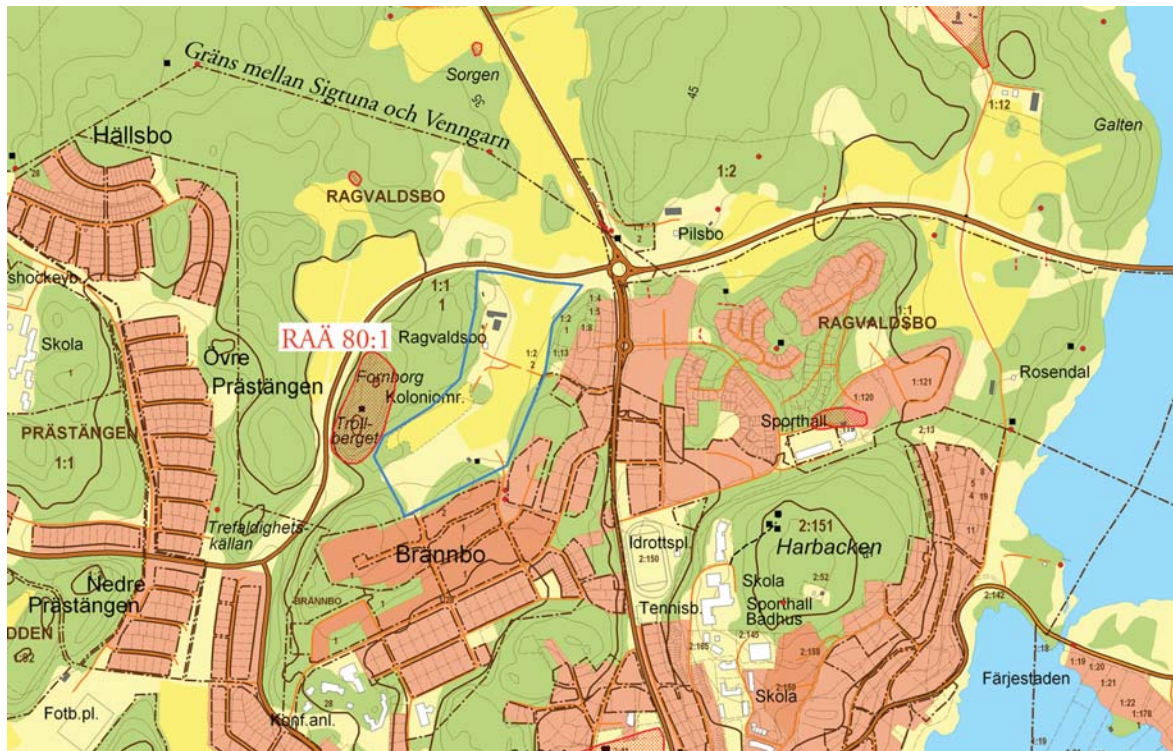
Den frivilliga arkeologiska utredningens syfte var att uppmärksamma både kända fornlämningar och var det finns risk att påträffa idag okända fornlämningar. Det är det oklart var det medeltida Ragvaldsbo har legat. I undersökningsplanen fanns också en beräkning på en eventuell utredningsgrävning som skulle utföras om misstänkta fornlämningsplatser upptäcktes under utredningen.

Metod och genomförande

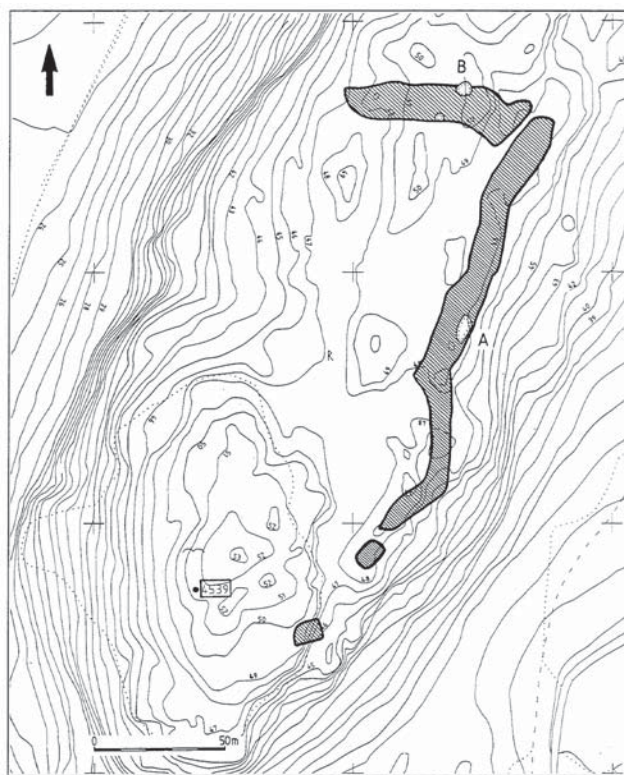
För att ringa in eventuella lägen som är känsliga ur arkeologisk synpunkt bestod utredningen av en arkivfas och en fältinventering. Vid arkivfasen undersöktes olika källmaterial i arkiven. En analys av kända registrerade fornlämningar, jordartskartor, topografiska kartan, ekonomiska kartan tillsammans med en retrogressiv analys av äldre lantmäteriakter användes för att ge direkta och indirekta uppgifter om äldre odlingslandskap och dolda fornlämningar. Registrerade fornlämningar användes som indikatorer på eventuella förhistoriska bebyggelseområden. Vid fältinventeringen söktes området av i syfte att påvisa idag okända fornlämningar synliga ovan mark.

I huvudsak användes digitala historiska kartor från Lantmäteriarbivket i Gävle, som studerades via Lantmäteriverkets hemsida. De digitala historiska kartor som ansågs nödvändiga för en fortsatt analys köptes in och bearbetades därefter i Photoshop. De historiska kartorna stämde väl överens med dagens strukturer vilket innebar att endast ett par rektifieringspunkter behövde sättas ut för varje karta.

Efter samråd med Sigtuna kommun och baserat på resultaten från arkivfasen och fältinventeringen gjordes en överenskommelse om att inte utföra utredningsgrävningen.

Figur 2
 Utredningsområdet är markerat med blått och fornlämningar inom området är markerade med rött.
 Digital fastighetskarta.

Figur 3
 Fornberg RAÄ 80:1 (efter Olausson 1997 s 7 fig 5). Utredningsområdet
 ligger strax öster om fornbergen utanför kartan.

Det kulturhistoriska landskapet

Utredningsområdet ligger i ett sprickdalslandskap typiskt för Mälardalen med morän- och bergkullar som omger lägre liggande åkerarealer. Överlag består åkerarealerna av postglacialt finkornigt sediment och skogsområdena av morän och berg. Utredningsområdet utgörs av en nord-sydlig dalgång omgärdad av Trollberget i väster och Brännbo i söder (figur 2). Mot norr fortsätter åkermarken som delas i två delar av Ragvaldsbovägen. Utredningsområdet ligger drygt 30 meter över havet, medan t ex Trollberget i väster ligger hela 50 meter över havet.

Det finns nästan inga registrerade fornlämningar i markerna runt omkring utredningsområdet. Inte heller de få arkeologiska utredningar och undersökningar som gjorts har gett några nya fornlämningar. Inför byggandet av Sigtunas nya brandstation strax norr om utredningsområdet utförde t ex Sigtuna Museum en arkeologisk utredning och utredningsgrävning. Inga spår efter äldre bebyggelse eller andra fornlämningar påträffades då (Arnberg 2007).

Överhuvudtaget karaktäriseras stora delar av landskapet strax norr om Sigtuna av smala dalgångar med mer höglänta partier, med mycket få spår efter förhistoriska aktiviteter. T ex finns inga gravfält, vilket normalt sett brukar indikera boplatslägen. Den närmaste begravningsplatsen ligger i Sigtuna ca 800 meter längre söderut. Drygt en och en halv kilometer mot nordöst ligger också järnåldersgravfältet vid Konterbacka och resterna efter den tidigmedeltida kyrkan i Viby (se figur 1).

Anmärkningsvärt är dock att en av Mellansveriges största tidigmedeltida silverskatter påträffades endast drygt 500 meter norr (nordnordöst) om utredningsområdet någonstans strax öster om torpet Gläjden som tillhörde kungsgården Venngarn (se figur 1, på figur 2 ligger torpet Gläjden strax utanför kartans överkant). Silverskatten påträffades av en ung dalkarl 1789 när han utvidgade en åker vid torpet (Zachrisson 2006 s 55-63). På en liten höjd intill åkern hittade han

tre flätade silverkedjor, flera tusen silvermynt, en stor silverhalsring, en silverarmring, silverstänger, gjutna silverkors, ett silverspänne mm. Allt vägde mer än 4 kg, men endast en del av skatten löstes in. Vad som hänt med resten är oklart. Det är dock sannolikt att skatten bör ha lagts ned någon gång kring 1000-talets sista skede, möjligen av någon person knuten till stormannagården Viby (ibid s 62). Det är tyvärr oklart både var och när skatten lades ned, eftersom mycket lite information finns om själva fyndet. Numismatiska forskningsgruppen vid Stockholms universitet har gjort ett försök att hitta den exakta platsen för fyndet med hjälp av metalldetektor, men utan framgång.

Den enda markanta fornlämningen i nära anslutning till utredningsområdet är fornborgen; RAÄ 80:1, på Trollberget (figur 2). Den uppmärksammades och registrerades först i samband med fornminnesinventeringen 1949, trots närheten till Sigtuna (Edberg 2008 s 62). De manifesta och uppbyggda delarna av fornborgen utgörs av en 4-8 meter bred och 0,5-1,4 meter hög, utrasad stenvall som sträcker sig drygt 130 meter i nord-sydlig riktning, samt en kortare sträcka i öst-västlig riktning i den norra delen (figur 3). Hela fornborgen utgör den högsta punkten av Trollberget och bildar en 150x65 meter stor yta på toppen. Den har i samband med en arkeologisk restaurering daterats till 400-500-talen baserat på två C14-prover (Olausson 1997). Fornborgen är alltså mer än 400 år äldre än Sigtuna, som grundlades först kring 970-talet. Fornborgen är tyvärr mycket lite uppmärksammat, sannolikt på grund av att den ligger i ”skuggan” av det mer nationellt och internationellt kända Sigtuna.

Utredningsområdet ligger också strax söder om gränsen mot Venngarns ägor som markeras med gränsstenar från 1666-67 (figur 2). Inom detta område ligger tre gårdar som under medeltiden var torp tillhörande sätesgården Venngarn. De tre torpen heter Ragvaldsbo, Pilsbo och Brännbo. Av dessa tre torp ligger Ragvaldsbo inom utredningsområdet.

Ragvaldsbo gård

Det äldsta ortnamnsbelägget för Ragvaldsbo är från 1452 och namnet skrevs då som Rawalsbodha. Andra namnformer är bland annat Raffwelsbodhe (1461), Raualz bodhe (1482), Rauallsbodha (1528) och Raffuallzboda (1553). Ortnamnet är ett typiskt –boda namn som med tiden övergått till ett –bo namn. Ortnamn med efterleden –boda är mycket vanliga i Uppland och särskilt i skogstrakter. Huvuddelen av dessa har sannolikt tillkommit på äldre gårdars utmarker under medeltiden. Genom successiv uppodling har de sedan blivit bärkraftiga jordbruk. Bebyggelsen har också ursprungligen haft karaktären av bodland som använts för slätter och kanske åker. En bodlandsgård var alltså inte en fäbod utan en utgård med slättermark. Det är synnerligen vanligt att de har personnamn, särskilt mansnamn, som förled (Calissendorff 1986 s 77-79; Rahmqvist 1996 s 82-85). I fallet Ragvaldsbo är förleden också ett personnamn, det under medeltiden vanliga Raval eller Ravald. Sannolikt har de tre torpen Ragvaldsbo, Pilsbo och Brännbo, som låg under sätesgården Venngarn, tillkommit under första hälften av 1300-talet (Rahmqvist manus). Utöver dessa tre torp fanns under Venngarns ägor även det nu försvunna torpet ”Laggareboda”, och gårdarna Viby, Konterbacka, Humparbo och Vela (ibid).

Av de tre torpen kan Pilsbo och Brännbo följas i olika privilegie- och kungabrev över Sigtuna (se t ex Vistrand 1847 s 88-91 och Palme 1914) ända fram till mitten av 1600-talet. Privilegiebrevet handlar om att torpen Pilsbo och Brännbo donerades till Sigtuna stad och de senare breven är bekräftelser på dessa donationer. Pilsbo donerades 1591 i ett brev av Johan III och Brännbo donerades 1598 i ett brev av Hertig Karl. Gården Pilsbo dyker sedan upp igen på 1700-talet då den för första gången blir utritad på en karta daterad till 1778.

Torpet/gården Ragvaldsbo finns det däremot inga uppgifter om i privilegiebrevet. Från mitten av 1500-talet dröjer det drygt 300 år innan gården Ragvaldsbo återigen dyker upp i källorna (*märk dock att en fullständig genomgång av allt skriftligt material inte har utförts inom ramen för den arkeologiska utredningen*). Denna gång återfinns den på en historisk karta från 1857 av Sigtuna stads ägor (figur 4, *på kartan är också Pilsbo och Brännbo markerade*). Ortnamnet lever dock kvar i olika former även under denna mellanperiod. T ex kallas åkermarken runt

nuvarande utredningsområde för Ragvaldsboda gårdet (första gången på kartan från 1778) och för ”Ragualdz slätten” i Aschaneus beskrivning över Sigtuna från 1600-talet (Gihl 1925 s 18). Det är därför möjligt att torpet/gården övergavs under 1500-talet för att sedan återigen bli en gårdsenhet under sent 1800-tal. Marken däremot verkar dock ha brukats under hela perioden, möjligen också som en del av Sigtuna stads ägor. Eftersom något donationsbrev om ändrade ägoförhållanden inte finns redovisat i Vistrand (1847) eller Palme (1914) varken för Ragvaldsbo gård eller för Ragvaldsbo gården är detta dock mycket oklart.

I samband med laga skifte 1857-60 finns uppgifter i textakterna som möjligen kan ge en förklaring. I dessa framgår att Ragvaldsbogårdet och Ragvaldsbokärret (väster om Trollberget) brukades av ägaren till Aludden, herr Löjtnant Elof Stensch. I samband med skiftet tillföll dessa båda marker porträttmålaren C.P. Lehman. Genom stadens försorg fick Lehman också ett antal byggnader flyttade till Ragvaldsbo. Den exakta placeringen av husen framgår inte av texterna eller kartan, men det är högst sannolikt att den motsvarar den plats där dagens gård ligger. De hus som flyttades var en stuga, en källare, ett redskapslider, tre lador, ett stall och fähus. Utöver detta grävdes också två brunnar. Det är troligt att det är några av dessa byggnader som fortfarande finns kvar vid gården (se fotografier på s 10). Enligt samma akter skulle också Elof Stensch flytta en stuga *från* Ragvaldsbogårdet och en lada *från* Ragvaldsbokärret. På laga skifteskartan finns en byggnad utritad strax norr om Trollberget på en plats mellan Ragvaldsbokärret och Ragvaldsbogårdet, vilket sannolikt motsvarar ladan (figur 5). Det finns också en mindre men otydlig hussymbol vid Ragvaldsbogårdet som sannolikt motsvarar den stuga som Elof Stensch flyttade. Den var i ”*högst bristfälligt skick och nästan oduglig att återuppsättas*”, enligt textakten. Det är möjligt att denna stuga ger en indikation om var det medeltida Ragvaldsbo låg, men den kan också ha varit en enkel backstuga. Platsen för den motsvarar också exakt den plats där dagens huvudbyggnad ligger vilket gör det troligt att inga rester efter grunden finns kvar. På yngre kartor finns sedan hela gården Ragvaldsbo med alla dess byggnader inritade på den plast gården ligger idag. Gårdsstrukturen skapades därför sannolikt 1860 eller åren strax efter i samband med laga skiftet.

Som framgår av ovanstående genomgång är det mycket svårt att utifrån arkivmaterialet avgöra var det medeltida torpet Ragvaldsbo ursprungligen låg. Det långa glappet i tid mellan de medeltida källorna och de historiska kartorna gör det svårt att följa gårdens förändring. Detta innebär i princip att det medeltida torpet kan ha legat var som

helst inom eller nära det område som kallades för Ragvaldsbogärdet. Gärdet omfattade både marken söder och norr om dagens Ragvaldsboleden, vilket innebär att det medeltida torpet likaväl kan ha legat utanför som innanför det aktuella arkeologiska utredningsområdet.

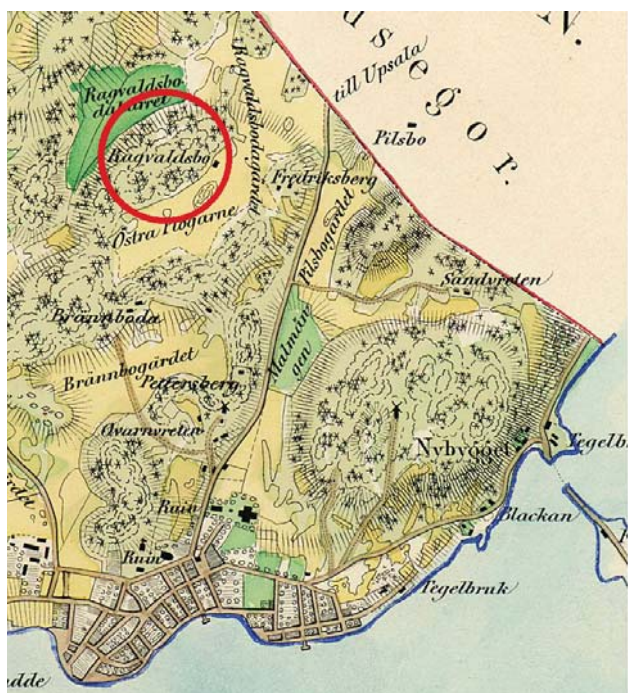
Källmaterial	Ragvaldsbo	Pilsbo	Brännbo	Anmärkning
	(X)	(X)	(X)	Tidigt 1300-tal****
Äldsta namnbelägg*	1452-1553	1452-	1452-	Torp under Venngarn
Privilegiebrev Sigtuna stad**		1591	1598	Till Sigtuna stads ägo
Bekräftelse**		1613, 1641, 1650	1643, 1641, 1650	
Historisk karta 1778***		X		Redovisning
Historisk karta 1810***		X		Ägodelning
Historisk karta 1857***	X	X	X	Sigtuna stads ägor
Historisk karta 1857-1860***	(X)	(X)	(X)	Laga skifte
Historisk karta 1865***	X	X		Jordartskarta

* Sökning i det digitala ortnamnsregistret på hemsidan för Institutet för språk och folkminnen, SOFI

** Vistrand 1847 s 88-91 och Palme 1914

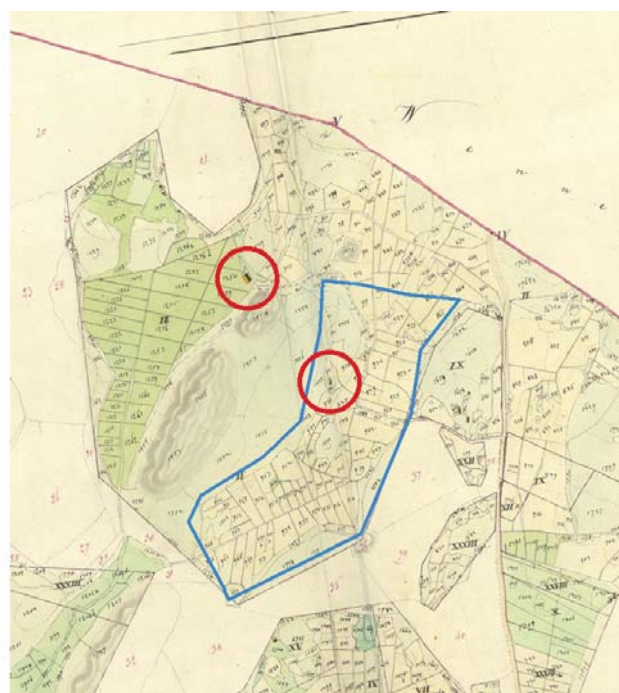
*** Digitala historiska kartor från Lantmäteriets hemsida "historiska kartor"

**** Rahmqvist manus

Figur 4

Utsnitt ur historisk karta över Sigtuna stads ägor från 1857. Ragvaldsbo gård är markerat med en röd cirkel. Strax öster och nordöst om gården ligger Ragvaldsbodagärdet och mot nordväst ligger Ragvaldsbodakärret (mörkgrön markering).

Figur 5

Utsnitt ur historisk laga-skifteskarta över Sigtuna stads ägor från 1857-60. De två hussymbolerna på kartan som är markerade med röd cirkel är sannolikt ladan och stugan som anges i textakterna. Utredningsområdet är markerat med blått.

Fotografi över två förrådsbyggnader söder om huvudbyggnaden. Bilden tagen från norr.

Fotografi över huvudbyggnaden. Bilden tagen från öster.

Fotografi på ladugården. Bilden tagen från söder.

Utredningsresultat

Utredningsområdet omfattade totalt 9 ha. Strax väster om utredningsområdet ligger en registrerad fornlämning, RAÄ 80:1 fornborg. Vid fältinventeringen som utfördes i januari 2009 påträffades inga nya fornlämningar inom utredningsområdet. Den enda potentiella fornlämningen inom området var platsen för

det medeltida Ragvaldsbo. Inga lämningar eller indikationer på att det medeltida torpet Ragvaldsbo skulle ha legat inom utredningsområdet påträffades. Det är sannolikt att fysiska rester efter torpet inte längre finns kvar. Dess faktiska placering är därför fortfarande oklar.

Slutsats och synpunkter

Den frivilliga arkeologiska utredningens syfte var att uppmärksamma både kända fornlämningar och var det finns risk att påträffa idag okända fornlämningar, t ex om platsen för det medeltida Ragvaldsbo kunde ligga inom utredningsområdet. För att ringa in lägen som är känsliga ur arkeologisk synpunkt bestod den arkeologiska utredningen av en inledande arkivfas med kartstudier och därefter en fältfas med en specialinventering av fornlämningsmiljön.

Som helhet ger kulturmiljön och kartmaterialet området en karaktär av normal sentida gårdsmiljö. Uppodlingen av marken har sannolikt skett redan under medeltiden, men platsen för den medeltida gården Ragvaldsbo är okänd. Den arkeologiska utredningen påvisade inga okända fornlämningar. En utredningsgrävning var också planerad. Men eftersom fältinventeringen inte påvisade några äldre spår efter bebyggelse eller andra typer av fornlämningar ansågs en utredningsgrävning vara onödig. Eftersom inga synliga fornlämningar (förutom fornborgen) finns inom området fanns

inte heller några indikationer om var eventuella sökschakt skulle grävas. Vidare antikvariska åtgärder inom utredningsområdet anses därför inte nödvändiga.

Närheten till fornborgen på Trollberget är ett starkt skäl till att inte förändra miljön kring kolonilottsområdet i större utsträckning, främst för att skydda fornborgen och för att göra den fortsatt tillgänglig för allmänheten. Den planerade gång- och cykelvägen (enligt koncept för Planprogram september 2008) i planområdets sydvästra del bör också utformas med stor försiktighet eftersom den i detta avsnitt ligger mycket nära fornborgen. Den kraftiga sluttning som går ned mot Ragvaldsbovägen ligger utanför det arkeologiska utredningsområdet och har därför inte detaljstuderats, men denna del kan möjligen ha ingått i en förbindelselänk eller led upp till fornborgen. Hur nära in på fornborgen och dess fornlämningsområde (eller skyddsområde) eventuella markgrepp kan ske måste avgöras av kulturmiljöenheten på Länsstyrelsen i enlighet med 2 kap. 2 § lagen (1988:950) om kulturminnen.

Referenser

Arnberg, A. 2007. Rapport Arkeologisk utredning. Ragvaldsbo 1:1, Sigtuna, Uppland, 2007. Sigtuna Museers Uppdrags Verksamhet (Arkivrapport)

Calissendorff, K. 1986. Ortnamn i Uppland. Nordstedts förlag

Gihl, G. 1925. Sigtuna och Norrsunda. Källor till Sigtuna stads och Sigtunabygdens historia. Del 2. Uppsala

Edberg, R. 2008. Heliga hägnader. Ett inlägg om Sigtuna, tunaproblemet och fornborgarna. I: Situne Dei 2008. Årsskrift för Sigtunaforskning utgiven av Sigtuna Museum

Olausson, M. 1997. Arkeologisk förundersökning. Restaurering av två fornborgar. Uppland, Sigtuna och Sollentuna socknar, RAÄ 80 och 84. Riksantikvarieämbetet, UV Stockholm, Rapport 1997:29

Palme, O. 1914. Sigtuna stads privilegier. Källor till Sigtuna stads och sigtunabygdens historia. Del I. Uppsala

Rahmqvist, S. Opublicerat manus. Brännbo

Rahmqvist, S. 1996. Sätesgård och gods. De medeltida frälsegodsens framväxt mot bakgrund av Upplands bebyggelsehistoria. Upplands Fornminnesförenings Tidskrift 53

Zachrisson, T. 2006. Glädjens silver. Om nedgrävd rikedom på det tidigmedeltida godset Viby/Venngarn. I: Situne Dei 2006. Årsskrift för Sigtunaforskning utgiven av Sigtuna Museum

Vistrand. 1847. Sigtuna. Det forna och det närvarande. Wahlström & C. Uppsala

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	Frivillig utredning, Lst beslut saknas
Uppdragsgivare:	Stadsbyggnadskontoret, Sigtuna kommun
Kvarter/gata/fastighet:	delar av Ragvaldsbo 1:1
Socken:	Sigtuna
Fornlämning:	(i anslutning till RAÄ 80:1)
Kommun:	Sigtuna
Landskap:	Uppland
Ekonomiskt kartblad:	118 21 Sigtuna
Typ av undersökning:	Frivillig arkeologisk utredning
Fältarbets tid:	januari 2009
Fältarbetspersonal:	Anders Wikström
Rapportarbete:	Anders Wikström
Dokumentationshandlingar som förvaras på Sigtuna museum:	44 digitala fotografier

Sigtuna Museum

Stora Gatan 55
193 30 Sigtuna.

tel.: 08 - 591 266 70, fax.: 08 - 597 838 83.
e-postadress: anders.wikstrom@sigtuna.se

Bilaga: Registrerade fornlämningar

RAÄ Sigtuna 80:1

Kategori: Befästningsanläggning (Fornborg)

Antikvarisk bedömning: Fast fornlämning

Beskrivning:

Krön och kanter av markant (52 meter) bergshöjd med tunna moränavlagringar mellan smala dalgångar. Skogsmark. Fornborg, ca 150x65 meter stor (NNÖ-SSV). Begränsas i V-S-SÖ av tämligen branta stup och i N och Ö av en delvis jordblandad stenvall som är ca 130 m lång (huvuddelen i N-S riktning), 4-8 meter bred och 0,5-1,4 meter hög, upplagd av 0,2-0,4 meter stora, delvis skarpkantade stenar. I N och Ö finns två öppningar, ursprungligen 2 meter breda, nu igenrasade. Utanför N och Ö sidans N del finns ett par otydliga strängar, 5-10 meter långa samt intill 1,5 m breda och 0,5 meter höga, av blandat stenmaterial vilka delvis kan bestå av nedrasat stenmaterial från huvudmuren eller utgöra rester av yttre murar.

